

De som görs i tiden och rummet bl.a. Avhandlingen slår en järnring kring 1990-talets Södertälje och fokuserar ett ovanligt inslag i denna för "svenskar" så självklara "svenska" miljö. Samtidigt är det uppenbart att ett vidgat historiskt och geografiskt perspektiv i det här fallet hade kunnat problematisera naturaliserade identitetskonstruktioner på ett mycket dynamiskt sätt. Gruppen assyrier och syrianer har en historia som på ett nästan övertydligt sätt illustrerar den föränderlighet och villkorlighet som präglad och präglar all konstruktion av kollektiva identiteter, också en svensk sådan. Det är synd att Pripp inte tagit vara på denna möjlighet. Tvärtom behandlar han gruppernas historia ytterst kortfattat och, tvingas man tillägga, slarvigt: den komprimerade historieskrivningen är inte fri från faktafel. På ett liknande sätt hade gruppens transnationella nätverk kunnat användas för att bryta sönder föreställningen om ett lokalt självtillräckligt Södertälje.

Amputeringen av alla nyckelbegrepp utom etnicitet och företagsamhet – som genus, ålder osv. – inskränker också diskussion om identitet. När man begrundar detta problem inser man att det inte helt och hållet ligger utanför avhandlingen. Dess teoretiska diskussion om identitet lämnar utrymme för betydligt mera invecklade analytiska övningar än de som ramen etnicitet-företagsamhet tillåter. Det är också när Pripp går utanför denna ruta – när han t.ex. diskuterar motsättningen mellan familjehierarki och professionell kompetens – som de mest intressanta perspektiven öppnar sig. Man förstår då att också denna disciplinerade och välkomponerade text innesluter motsättningar från vilka en förnyad diskussion kan skjuta fart. Av flera skäl är det en upptäckt som skänker en viss lättnad.

Magnus Berg, Vänersborg/Göteborg

Maria Björkroth: *Hembygd i santid och framtid 1890–1930*. Museologi. Institutionen för kultur och medier, Umeå 2000. 307 s., ill. English summary. ISBN 91-7101-919-8.

På resa i Sommarsverige stannar vi för att dricka kaffe i den lummiga trädgården som omgärdar hembygdsgården. Rosorna doftar. Inne i huset finns utställningar om livet på landet "förr i tiden". Spinnrockar, räfsor, mangeldon, några hyvlar och en vävstol. Det är lite skumt och svalt därinne. Det luktar instängt. På anslags-tavlan sitter en inbjudan till Hembygdsdagen i helgen. Då kommer olika gamla hantverk, slöjdtekniker etc. att

demonstreras. Kaffe med brödportion för 25 kronor.

Kanske är det många som uppfattar innebörden i begreppet hembygd som något förflutet och stillastående vars främsta uppgift är att bevara det förgångna. Men att hembygdsbegreppet och dess många sammansättningar: hembygdsvård, hembygdsgård, hembygdsrörelse, hembygdsstil, hembygdsideal, hembygdskurser etc. har en betydligt mer komplex innebörd och en mångfacetterad historia kan vi läsa i en ny avhandling skriven av Maria Björkroth. Avhandlingen är den första doktorsavhandlingen i museologi och lades fram vid Umeå universitet den 10 november 2000.

Maria Björkroth har skrivit en intressant och omfattande studie med syfte att undersöka samspelet mellan bevarande och förnyelse, så som det framträdde genom användningen av begreppen hembygd och hembygdsvård under 1900-talets första decennier. Björkroth visar att hembygd i början av seklet ännu var ett öppet begrepp och brukades i en rad sammanhang. Samtidigt som hembygdsrörelsen växte fram formerades även flera andra rörelser som t.ex. fornminnes-, naturskydds- och nykterhetsrörelserna. Även dessa hade på olika sätt en relation till hembygden.

Avhandlingen presenteras som en museologisk studie. Samspelet mellan bevarande och förnyelse beskrivs som en museologisk skärningspunkt som därmed blir särskilt intressant att studera. Läsaren blir emellertid inte riktigt klar över vad som är det specifikt museologiska i avhandlingen, närheten till främst etnologiska perspektiv är påfallande. Kanske är det i första hand valet av ämne som tydliggör att det rör sig om en museologisk studie.

Museologins område har enligt Björkroth ofta beskrivits som primärt objektorienterat. Till detta vill hon i sin studie lägga en mer aktivitetsorienterad museologi med fokus på handlingar, på aktiviteter och processer. Bevarandet är beroende av aktiva handlingar och har mera att göra med det samtida samhälle där bevarandet aktualiseras – än med det förflutna skeendet. Men också framtiden påverkar synen på bevarande menar författaren. Utan föreställningen om en framtid existerar inget motiv för att bevara.

Björkroth hävdar att hembygdsrörelsens framväxt och läns museernas historia vanligen skildras som ett linjärt förlopp; det börjar med en fornminnesförening, som blir ett hembygdsförbund, ett provinsmuseum och slutligen ett länsmuseum. Att på detta sätt framställa en samhällelig institution i ett evolutionistiskt perspektiv, där man söker efter de första spåren till en bestämd

slutprodukt, är ett alltför snävt sätt att förstå den sammansatta verkligheten enligt Björkroth. Hon menar att om man i stället studerar en samhälllig företeelse i ett historiskt genealogiskt perspektiv kan den visa sig vara mera komplex, den kan ha många ursprung. Avhandlingen vill berätta historien om framväxten av hembygdsrörelsen och den regionala museistrukturen ur andra perspektiv än som unika länkar i en utvecklingskedja. Björkroth har velat visa de många härkomsterna.

Rumsligt avgränsas detta arbete i första hand till *ett* geografiskt område, nämligen Dalarna. Det hävdas att Dalarna har en särställning bland svenska landskap med avseende på bevarandefrågorna. Föreställningen om Dalarna som urtypen för Hembygden och för Hembygdsintresset blir därmed samtidigt ett exempel på en processororienterad bevarandediskurs. Björkroth har utgått från ett lokalt perspektiv och studerat materialet på individnivå, vilket hon hävdar möjliggjort studier av hur olika verksamhetsområden överlappat eller ersatt varandra.

Denna studie visar att begreppen hembygd och hembygdsvård började användas först under 1900-talets första decennium, och att de infördes vid sidan av de tidigare använda minnes- och formminnesbegreppen. Hembygdsfrågorna formerades på bred front efter upplösningen av unionen mellan Sverige och Norge 1905. Under denna inledande period återfinns hembygdsbegreppet i flera olika sammanhang. Det talades vid den tiden mycket om hembygdsrörelsens dubbla uppgift nämligen att rörelsen samtidigt skulle vara tillbakablickande och framåtsyftande. Där fanns både framtid och förfluten tid. Kunskap om hembygdsbegreppet kan, hävdar författaren, bli ett sätt att förstå och perspektivera problematiken kring det avskiljande bevarandet i form av samlingar och utställningar och det föränderliga bevarandet som det kommer till uttryck i värden av hembygden. I den tidiga Hembygdsrörelsens verksamhet kan man antingen betona tillbakablickande och passivitet eller fokusera på framåtblickande och handlingsmedvetenhet.

Ett viktigt bidrag till formeringen av hembygd och hembygdsvård utgjorde den s.k. ungdomsrörelsen som var mötesplats för en rad olika idéer och ideologier. Den omfattade många olika verksamheter knutna till religion, politik och nykterhet men där fanns också en fri kulturell ungdomsrörelse. Det är den som främst givit bidrag till den framväxande hembygdsrörelsen. Här återfinns flera av de attribut som senare kom att förknippas med hembygdsrörelsen som nationaldräkter,

folkdanser, folklekar, grundandet av gammelgårdar och bygdesamlingar. En viktig del av ungdomsrörelsens och senare även av hembygdsrörelsens verksamhet var folkbildning. Hembygdsrörelsen verkade för bildning både genom egna hembygdskurser och egen hembygdsundervisning samt genom samarbete med folkhögskolorna. Hembygds-kunskap som inslag i folkbildning och särskilda hembygdskurser var några av de första områden där hembygdsbegreppet gavs ett fastare innehåll. Författaren visar vidare att hembygdsrörelsen i Sverige var del i ett vidare nordiskt och även internationellt sammanhang.

”Hembygdsrörelsens framväxt är snarare att finna i ett intensivt folkbildningsarbete än i en diffus nationalromantik, snarare i samhällsengagemang än i inåtvänt navelskåderi, snarare i folkets makt än i dess vanmakt, snarare i framtidsoptimism än i tillbakasträvande” (Björkroth 2000: 208).

Hembygdsbegreppet var således under de första decennierna på 1900-talet ett begrepp som innehöll både samhällsförändring och bevarande, både modernisering och kulturarv menar Maria Björkroth. Under 1930-talet förändrades sedan bevarandediskursen radikalt. Den framåtsyftande planerande inriktningen av hembygdsbegreppet försvagades. Museifrågorna kom i förgrunden. I det funktionalistiska samhället avskiljdes bevarandet som en egen kategori. Funktionerna renodlades och den museala uppgiften blev att bevara genom att avskilja. Den tidigare bevarandediskursen, där syftet var att bevara i ny funktion och förnya på det gamlas grund, förlorade mark.

Det har länge saknats en mera omfattande studie av Hembygdsrörelsen. Avhandlingen *Hembygd i samtid och framtid 1890–1930* fyller därför en viktig funktion och ger nya perspektiv. Hembygden har dock tidigare beforskats, vilket inte satt några direkta spår i boken. En central fråga i avhandlingen är vidare bevarandeproblematiken – även här finns tidigare forskning, både svenska och internationella studier. Det hade varit intressant att dels få en samlad bild av vilka forskare som studerat för avhandlingen relevanta frågeställningar dels få inblick i hur deras texter förhåller sig till Björkroths egen forskning. Jag saknar en tydligare dialog med andra författare.

Avhandlingen bygger i första hand på författarens egen forskning, eget empiriskt material, egna erfarenheter, på arkivhandlingar, brev, samtida källor etc.

Många gånger blir detta mycket intressant och givande men det finns problem med ett sådant arbetssätt. Författaren får ibland svårt att avgöra vad som är relevant för texten. Det finns så mycket att berätta. Ibland blir det svårt för läsaren att hitta den röda tråden. Texten lämnar ibland det jag uppfattar som fokus för avhandlingen. Till det splittrade intrycket bidrar även det i grunden lovvärda försöket att belysa de många ursprungen och att inte återberätta en linjär historia. Kanske borde läsaren ha fått mera vägledning av författaren i form av sammanfattande slutsatser efter varje kapitel eller kanske ett slutkapitel på vanligt sätt, där trådarna dras ihop och resultatet presenteras.

Arbetssättet att fördjupa sig i källorna och studera materialet på individnivå har emellertid samtidigt givit en närhet till det empiriska materialet som bitvis bidragit till att göra läsningen intressant och ge spänst och nerv till texten. Men det finns en brist på klarhet i avhandlingen som kanske främst hör ihop med angreppssättet – den oerhört detaljerade nivån. Detaljrikedomen utgör både bokens styrka och dess svaghet.

Avslutningsvis kan konstateras att avhandlingen nyanserat bilden av hembygdsrörelsen och i viss mån även bidragit till diskussion om bevarande och förnyelse av kulturarv. Bevarandeproblematiken och relationen till tid och rum uppfattar jag själv som särskilt intressant. Det vore spännande att snart få läsa en text där Maria Björkroth fortsätter detta tankespår och renodlar detta perspektiv.

Annika Alzén, Norrköping

Clarissa Kugelberg: *Perceiving Motherhood and Fatherhood: Swedish Working Parents with Young Children*. Uppsala Studies in Cultural Anthropology nr 26, Acta Universitatis Upsaliensis, 1999. 300 s. ISBN 91-554-4372-9.

Konflikten mellan arbete och föräldraskap har sedan 1960-talet allt mer kommit att framstå som ett problem för svenska familjer. Särskilt blev detta akut under 70-talet då över 500 000 kvinnor lämnade hemmafrulivet och gick ut i arbetslivet. Detta är antagligen en av 1900-talets mest omvälvande sociala förändringar. Relationen mellan staten och familjen kom nu att omdefinieras i och med att gränsen mellan den statliga omsorgsverksamheten och familjens traditionella ansvar för barnens vård och fostran antog nya former. Via barnomsorgen

övertog staten en del av de uppgifter som tidigare utförts av mödrarna. Den familjepolitik som växte fram i kölvattnet av 60-talets intensiva debatt om jämställdhet mellan könen betonade nya sociala roller för båda könen. Den socialdemokratiska regeringen slog redan 1968 fast att familjepolitiken måste ta sin utgångspunkt i en s.k. dubbel emancipation. Att bara tala om kvinnornas emancipation via utträde på arbetsmarknaden beskrevs som cyniskt om inte också arbetsfördelningen i familjen genomgår en förändring. Tvåförsörjarfamiljen och det nya faderskapet lyftes upp som politikens ledstjärnor. I den nya familjen skulle båda makarna vara ekonomiskt självförsörjande, men även lika delaktiga i barnens vård och fostran.

Det är mot denna bakgrund som Clarissa Kugelbergs avhandling om svenska mammor och pappor framstår som intressant. När hon 1991–92 går ut och samlar in material om svenska föräldrar, deras föreställningar om föräldraskap, barn, föräldraledighet, yrkesliv osv. är det svårt att inte betrakta resultatet som något av ett bokslut över den svenska politikens genomslagskraft. Hur gick det när det sena 60-talets visioner om den jämställda familjen skulle realiseras? I alla fall framstår denna fråga som mycket intressant för mig. Som historiker har jag sysslat mer med de familjepolitiska förändringsprocesserna under perioden 1960–95 (min avhandling om den svenska pappaledighetens historiska förändring och politiska villkor beräknas vara klar våren 2002). Med nödvändighet är min läsning impregnerad av min egen forskning och vetenskapliga erfarenhet som historiker, vilket kanske kan innebära att jag inte kan ge Kugelbergs antropologiska angreppssätt full rättvisa. Vänsterdebattören Göran Palm myntade under 60-talet uttrycket ”en orättvis betraktelse”, och det är kanske så man får betrakta min granskning. Å andra sidan är jag varm anhängare av ett tvärvetenskapligt arbetssätt. I mötet mellan de vetenskapliga traditionerna öppnar sig ofta mycket intressanta perspektiv.

I inledningskapitlet formulerar Clarissa Kugelberg ett brett hållet syfte. Hon skall för det första analysera föreställningar om barn och föräldraskap hos en liten grupp yrkesarbetande föräldrar med barn i förskolan. För det andra skall hon tolka dessa föreställningar ur ett historiskt och jämförande perspektiv. Det tredje syftet är att analysera hur föräldraföreställningarna förändras beroende på de sociala kontexter som de formuleras i.

Teoretiska utgångspunkter hämtar Kugelberg i olika forskningstraditioner: kognitiv antropologi, feministisk dekonstruktion av familjen, interaktionistisk kul-